

Il-koppla tal-knisja parrokkjali ta' Hal Tarxien

Jikteb

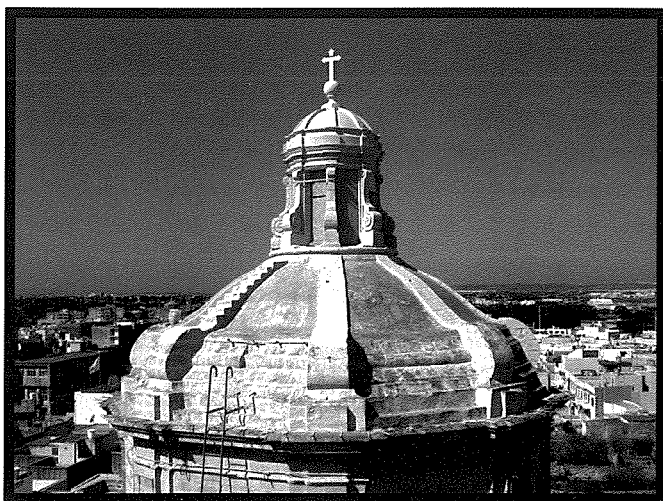
Joe G. Debono

Il-knisja parrokkjali ta' Hal Tarxien inbniet bejn l-1610 u l-1627¹. Dan skont il-vista pastorali tal-1627 fejn hemm deskrizzjoni tal-knisja. Fost dettalji ohra l-visitatur isemmi li fuq l-artal magġur kien hemm koppla². Sfortunatament ir-rapport ma jgħid xejn dwar l-għamla ta' din il-koppla.

Lejn nofs is-seklu tmintax il-knisja saritilha bidla radikali u minn bixra rinaxximentali ngħatat dehra aktar barokka kif kienet il-moda dak iż-żmien. Bdew billi tawlu l-kor³, il-korsija u l-kappelluni u għamluhom jispicċaw nofs tond. L-istess ġara fil-kappelli tan-navi. Is-saqaf troll twaqqa' u minflok nbenaw wiehed bis-sekond ordni (*cross vaulting*)⁴. La darba twaqqa' s-saqaf twaqqgħet ukoll l-ewwel koppla.

It-tieni Koppla

Fuq is-saqaf il-ġdid inbniet koppla bl-istil li kien introduċa Lorenzo Gafa. Ix-xogħol fuqha kien diġà nbeda fl-1723⁵. Lejn l-1740 jidher li x-xogħol kien qorob lejn tmiemu għaliex kien thallas kont ta' 7 skudi u 5 tari għall-ġebel tal-lanterna⁶. Ftit wara Nazju Fabri thallas tal-iskultura li kien għamel madwar it-twieqi tal-istess koppla⁷.

Il-koppla nbnet bejn l-1726 u l-1740 fuq l-istil introdott minn Lorenzo Gafa.

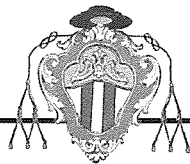
Minn dak iż-żmien 'l hawn il-koppla flimkien mal-kampnari mibnija fis-seklu sbatax baqgħu jiddominaw id-dehra ta' Hal Tarxien u jagħtuh identità.

Ħsarat

M'għandniex xi ngħidu matul dawn il-270 sena l-koppla għaddiet minn hafna avventuri. Barra s-snin, li hallew fuqha l-marka tagħhom, għaddiet minn disgrazzji ohra. Fl-1759, 19-il sena biss wara li kienet lesta, ntaqtet minn sajjetta u kellha tigi msewwija għall-ewwel darba⁸. Fl-1801, allura wara l-imblokk tal-Francizi, saret tiswija fiha wara li ntaqtet minn xi balal waqt dak il-konflitt⁹. Forsi l-akbar ħsara saritilha fl-1887 meta reggħet intlaqtet minn sajjetta. Fuq dan l-episodju għandna ffit tagħrif mhux ħazin. F'Ottubru ta' dik is-sena, waqt maltempata, sajjetta laqtet lil-lanterna, tajret is-salib u għamlet toqba fis-saqaf li minnha daħlet fil-knisja¹⁰. Anzjani kienu jirrakontaw li kienu jisimġhu min jgħid li mara li kienet qiegħda titlob taht il-lampier inħarqet wara li s-sajjeta nizlet mal-katina.

Dun Franġisk Feliċ Attard, dak iż-żmien kappillan ta' Hal Tarxien, żamm b'reqqa kbira, dettalji tal-ispejjez li għamel biex issewwiet il-koppla. F'dawn il-kontijiet, fost l-oħrajn insibu li l-*capo mastro* Pasquale Portelli li kien inkarigat mix-xogħol tal-ġebel, thallas is-somma ta' 18-il lira tax-xogħol imwettaq minnu¹¹. Interessanti wkoll li hemm inklużi hlasijiet għall-*"Portland cement"*, haġa li dak iż-żmien kienet għadha kif bdiet tidher f'Malta. Jidher li s-siment intuża fit-tiswija tal-koppla b'certu abbondanza għaliex inxtraw diversi krietel.

Nies li ħadmu fuq il-koppla waqt id-dekorazzjoni interna tagħha bejn l-1948 u l-1950, jirrakontaw li huma u jtaqqbu xi toqob minn ġewwa għal barra biex jinstallaw is-sistema tad-dawl elettriku ltaqgħu ma' ħxuna ta' siment fil-ħxuna tal-ħajt. Tgħid waqt it-tiswijiet tal-1890 meta l-lanterna kienet ser tinbidel xeħtu xi ħalib tas-siment fil-ħxuna tal-ħajt?

Jidher li n-nies ta' Hal Tarxien hadu taghlima mid-disgrazzja tal-1887 għaliex waqt ix-xogħlijiet insibu li ċertu Spiru Magro ha 21 lira u 6 xelini talli wahhal kalamita tas-sajjetti mal-koppla¹².

Tiswijiet oħra

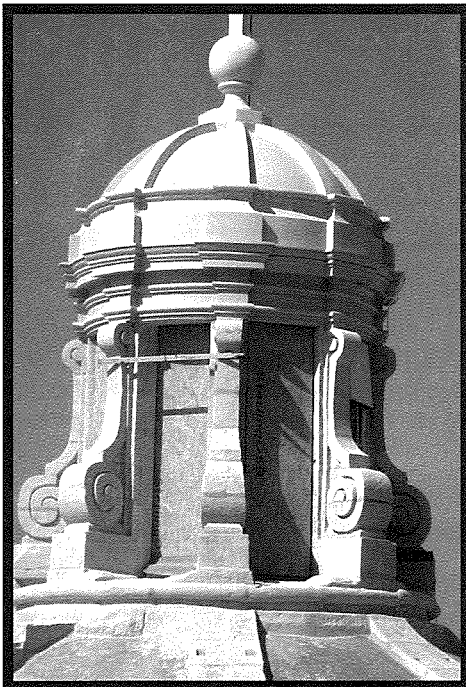
Minn żmien għal żmien niltaqgħu ma' tiswijiet ta' rutina. Fis-snin għoxrin tas-seklu li għadda jidher li saret tiswija aktar minn dawk tas-soltu¹³.

Minn kif kien jirakkonta Giuseppe Schembri, wiehed anzjan li hadem fuq il-koppla f'dak iż-żmien, is-salib kien ittiċkel sew mill-elementi u hu kien ksieħ b'tahlita ta' ġir, xaħx u ġir iswed. Il-bejt tad-deffun li kien jgħatti s-saqaf tal-lanterna kien tfarrak. Dak iż-żmien hassew li kien aktar hafif li jsir kontra bejt tal-konkos milli jerga' jsir deffun. Meta tqis il-post kemm hu mwiegħer tifhem dan. L-istess Giuseppe kien jirakkonta kif Santu Piscopo, dak iż-żmien sagristan tal-knisja, kien iħallat il-konkos fuq il-bejt tal-knisja u jtellgħu fuq fejn Giuseppe kien iferrxu u jwittieh. Fl-aħhar kien ksieħ b'qoxra rġieqa ta' siment u nora biex jieħu l-kulur hamrani.

Għalkemm dan mhuwiex dokumentat nies li hadmu dan l-aħhar fuq is-saqaf tal-lanterna kkonfermaw li sabu kija ta' konkos fuq is-saqaf.

Il-preżent

Għan-nofs is-snin tmenin (1984-1985) tas-seklu li għadda l-koppla saritilha dawra sewwa minn barra kif ukoll minn ġewwa. Minn dakinhar 'l hawn għaddew aktar minn 20 sena u reġa' wasal iż-żmien li l-koppla tissewwa. L-akbar ħsara żviluppata fil-lanterna. Gie avviciinat is-Sur Innocenzo Centorrino biex jagħti l-opinjoni tiegħu. Meta ra l-istat tal-lanterna minn ġewwa ppropona li parti minnha tinbidel. Ġibed l-attenzjoni li l-blajjet tat-twieqi kienu maqsuma b'mod stramb. Fejn blata soltu tinqasam fi tnejn mill-wisa' t-tmien blajjet ta' fuq it-twieqi nqasam mit-tul. F'uħud minnhom il-parti t'isfel giet imbuttata 'l barra b'diversi millimetri. Centorrino mal-ewwel qal li din il-ħaġa tista'

'Il-lanterna tal-koppla li dan l-aħhar inbidlitilha l-parti ta' 'l fuq mit-twieqi.

tkun ġejja minn ċintorin tal-ħadid li kien ingastat fil-blajjet qabel ma tpoġġa s-saqaf tal-lanterna. Hu qal li kien sab ħaġa simili f'post ieħor. Il-ħsara li garrbu l-blajjet u l-istat li kien fih is-saqaf tal-lanterna kienu irriversibbli. L-uniku soluzzjoni kienet li dawn jinbidlu.

Wara li ħarġu l-permessi meħtieġa, kemm mill-awtoritajiet ekkleżjastiċi kif ukoll dawk ċivili, u wara ħafna kuntatti ma' kuntratturi diversi ngħata bidu għax-xogħol. Il-biċċa li kellha tinbidel inħadmet u meta wasal iż-żmien inħatt is-saqaf tal-lanterna. Wara aktar minn 270 sena x-xemx qawwija ta' Awwissu tal-2011 ma sabetx is-salib tal-koppla jitfa' d-dell tiegħu fuq is-saqaf tal-knisja. Meta nħattet

il-parti ta' fuq instab li fuq il-blajjet kien hemm katina tal-ħadid. Din issaddet u, bħalma jagħmel is-sadid, dan qasam il-blajjet. Is-Sur Centorrino kellu raġun!

Il-lanterna reġgħet inbniet u lllum nistgħu niftahru li l-poplu ta' Hal Tarxien reġa' għamel hiltu biex jibza' għal dak li għandu.

Riferenzi

- ¹ Borg Vince et al. – Il-Knisja Parrokkjali ta' Hal Tarxien 1610 – 2010 p. 7.
- ² Ibid p. 11
- ³ Jekk wiehed kien iħares lejn il-pitturi laterali tal-kor qabel ma ġew restawrati wiehed kien jista' jara żewġ konsenturi li jindikaw sa fejn oriġinarjament kien jasal il-kor. Il-parti miżjuda tkejjel madwar terz tal-kor preżenti.
- ⁴ Borg Vince et al. – Il-Knisja Parrokkjali ta' Hal Tarxien 1610 – 2010 p. 37
- ⁵ Ibid p. 28
- ⁶ Idem
- ⁷ Idem
- ⁸ Arkivju Parr. Tarxien(A.P.T.) – Introito ed Esito Vda Lampada e Legati Tarxien 1736-1764 p.346
- ⁹ A.P.T. – Libro d'Esito Vda Lampada 1773 – 1839 p. 67
- ¹⁰ A.P.T. – Raccolte diverse pp 22 u 23
- ¹¹ Ibid. p.22
- ¹² A.P.T. – Dokumenti sfużi Doc 13
- ¹³ A.P.T. – Introito ed Esito Vda Lampade p.412 – Fis-26/1/1924 Santu Piscopo thallas ta' erbat ijiem xogħol f'tiswija tal-bjut u l-koppla tal-knisja.